

ПОРАХЎРЛИК ЖИНОЯТИ ТУШУНЧАСИ ҲАМДА, УНИНГ ДАВЛАТ ВА ЖАМИЯТНИНГ ИЖТИМОЙ ВА ИҚТИСОДИЙ ТАРАҚҚИЁТГА ТАЪСИРИ

Қўлдошев Асадбек Анваржон ўғли

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги

Академияси курсанти

Аннотация

Жамиятда адолат ва қонун устуворлигини сўзсиз таъминлаш каби юксак ғояларга таянилган ҳолда олиб борилаётган бўлса-да, афсуски, бу йўлдаги ислохотлар натижадорлигига салбий таъсир кўрсатаётган, тараққиётга тўсиқ бўлаётган бир қатор омиллар, иллатлар сақланиб қолмоқда.

Мақолада коррупция билан боғлиқ жиноятлар тушунчаси ва таснифи халқаро ҳужжатлар асосида ёритиб берилган.

Калит сўзлар: Коррупция, коррупция билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар, мансабдор шахс, порахўрлик.

"Коррупция - бу давлат секторининг мансабдор шасхлари, давлат хизматчилари ва сиёсатчиларнинг уларга берилган давлат ваколатларини суиистеъмол қилиши натижасида уларнинг ўзларининг ёки яқинларининг ҳуқуққа хилоф ва ноқонуний бойиши билан боғлиқ ҳаракатлари"¹.

Коррупция муаммоси барча мамлакатларда ва иқтисодиёт тармоқларида мавжуд бўлиб, ижтимоий-иқтисодий тараққиётга тўсқинлик қилади, у фақат ўзига хос кўринишлари ва кўлами билан фарқ қилади.

Халқаро валюта жамғармасининг маълумотиغا кўра, бир хил даромад даражасига эга мамлакатлар таққосланганда энг кам коррупциялашган ҳукуматлар коррупциянинг энг юқори даражасида бўлган мамлакатларга нисбатан ялпи ички маҳсулот ҳисобида 4 фоиз кўп солиқ йиғади. Ушбу ўзаро таққослашлар асосида, агар барча мамлакатлар бугунги кунда коррупцияни сўнгги йигирма йилликда камайтирган мамлакатлар билан бир хил даражада камайтирса, бутунжаҳон солиқ даромадлари 1 трлн АҚШ доллари ёки дунё ЯИМнинг 1,9 фоизига ошиши мумкин.²

Коррупцияга қарши самарали ва тизимли курашишнинг асосий шартлари давлат ҳокимиятининг ҳисобдорлиги, мустақил ва адолатли суд- ҳуқуқ тизими, аниқ ва осон қўлланиладиган қонунлар, давлатнинг кадрлар сиёсатида меритократия, давлат тартибларининг шаффофлиги ва жамиятда коррупцияга нисбатан муросасизликдир. Республикамизда тадбиркорлик субъектларига тушаётган солиқ юкини кескин

¹ "Transparency International" халқаро нодавлат нотижорат ташкилотининг таърифи

² Curbing Corruption, FISCAL MONITOR 2019 APR ©2019 International Monetary Fund. <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/fiscal-monitor/2019/April/English/text.ashx>

камайтириш орқали инвестициявий муҳитни ривожлантириш, барча солиқ тўловчилар учун бирдек адолатли, шаффоф солиқ тизимини яратиш ва давлат солиқ хизмати органларида коррупцияни олдини олишга алоҳида эътибор берилиб, қатор мақсадли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Коррупция муаммоси, айниқса коррупциянинг давлат солиқ хизмати органлари тизимида тарқалиши Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёвни жуда қаттиқ ташвишга солиб, бу борада ўзларининг Олий Мажлисга йиллик мурожаатномалари, алоқадор мавзулар бўйича ўтказган селектор йиғилишлари ҳамда жойлардаги учрашувларида коррупцияга барҳам бериш ва унинг олдини олиш юзасидан ўз фикрларини билдирганлар.

Хусусан, Президентимизнинг 2020 йил 24 январь куни Олий Мажлисга йўллаган мурожаатномасида “Афсуски, жамиятимизда коррупция илллати ўзининг турли кўринишлари билан тараққиётимизга ғов бўлмоқда. Бу ёвуз балонинг олдини олмасак, ҳақиқий ишбилармонлик ва инвестиция муҳитини яратиб бўлмайди, умуман, жамиятнинг бирорта тармоғи ривожланмайди. Коррупцияга қарши курашишда аҳолининг барча қатламлари, энг яхши мутахассислар жалб қилинмас экан, жамиятимизнинг барча аъзолари, таъбир жоиз бўлса, “ҳалоллик вакцинаси” билан эмланмас экан, ўз олдимизга қўйган юксак марраларга эриша олмаймиз. Биз коррупциянинг оқибатлари билан курашишдан унинг барвақт олдини олишга ўтишимиз керак.” – деб, шунингдек, Президент ўз маърузаси давомида давлат солиқ хизмати ходимлари иш фаолиятидаги камчиликларга тўхталиб ўтиб, “Солиқ хизмати ходимлари дунёқарашини тубдан ўзгартириш ва малакали кадрларни тайёрлаш мақсадида Давлат солиқ қўмитаси қошида Фискал институтини ташкил этишни таклиф қиламан. Бу жараёнга катта тажрибага эга бўлган нуфузли хорижий экспертларни жалб этиш зарур.” – деб таъкидлаб ўтди³.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2017 йил 22-23 июнь кунлари Фарғона вилоятига ташрифи чоғида вилоят фаоллари билан ўтказган йиғилишида Давлат солиқ хизмати раҳбарларига қарата “Налог кришавать қилади, таниш-билишидан солиқ олмайди, бўлмаганидан кўп олади, адолатсизлик қилади... Қани бюджетни пули, уч йил ишламасдан тўрт қаватли уй қурасан, 20 та мошина оласан ҳамманг, қаердан? Нима ойликдан оласанми? Сал инсофли бўлгин, ўғри бўл – сал инсофли бўл.” – деб, жиддий танбех берган эдилар.⁴

Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 3 январдаги “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги ЎРҚ-419-сонли Қонунининг 30-моддасига асосан, коррупциянинг ҳолатини, хусусиятини, миқёсларини, ўзгаришларини ва тенденцияларини, шунингдек коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсатининг амалга оширилиш

³ <https://uza.uz/uz/posts/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-25-01-2020>

⁴ <https://www.facebook.com/uzanticorruption/videos/1535230353263272/>

самарадорлигини ўрганиш давлат органлари томонидан фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва бошқа ташкилотлар, оммавий ахборот воситалари, шунингдек фуқаролар билан ҳамкорликда социологик, махсус, илмий тадқиқотлар ҳамда бошқа турдаги тадқиқотлар ўтказиш йўли билан доимий асосда амалга оширилади.⁵

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 майдаги ПФ-5729-сон Фармони билан тасдиқланган “2019-2020 йилларда коррупцияга қарши курашиш Давлат дастури”да коррупцияга қарши курашиш соҳасида илмий тадқиқотлар ўтказиш ҳамда коррупция ва солиқ таваккалчилигини бартараф этиш бўйича алоҳида вазифалар белгиланган.⁶

Бевосита давлат солиқ хизмати органларида коррупция ҳолатларининг олдини олиш ва унга барҳам бериш масалалари юзасидан Ўзбекистон Республикаси Президентининг бир нечта Фармон (ПФ-5116, ПФ-5969) ва қарорлари (ПҚ-3802, ПҚ-4389) қабул қилинган.

Шунингдек, мониторингда иштирок этиб, солиқ тизимини ўрганган экспертлар Давлат солиқ қўмитаси ходимларига йиғилган солиқлар ва бошқа йиғимларнинг 10 фоизи миқдорида мукофотларнинг жорий этилиши ҳолати ходимлар ўртасида нотўғри хатти-ҳаракат ва мотивацияни рағбатлантириши, коррупция ва мансаб ваколатини суиистеъмол қилиш билан боғлиқ жиддий хавфларни келтириб чиқариши сабабли салбий баҳолаганлар. Ходимлар ўртасида коррупция хавфини камайтириш ва қарорларни холис қабул қилишга эришиш мақсадида Давлат солиқ хизмати ходимларининг иш ҳақи тузилмаси қатъий белгиланган иш ҳақининг катта қисмини таъминлаши учун жиддий равишда қайта кўриб чиқишни тавсия қилинган.⁷

Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилотининг “Шарқий Европа ва Марказий Осиёда коррупцияга қарши кураш соҳасидаги ислохотлар” номли 2019 йилги ҳисоботида “Ўзбекистон Республикаси бюджет даромадларининг қарийб 75 фоизи Давлат солиқ қўмитаси ҳиссасига тўғри келиши, 15 млн.дан ортиқ солиқ тўловчиларга хизмат кўрсатиши ва унда 11000 дан ортиқ ходимлар хизмат қилиши, турли тадқиқотларга кўра, Давлат солиқ қўмитаси мамлакатдаги энг коррупциялашган органлардан бири сифатида тан олинганлиги, давлат солиқ хизмати ходимлари учун энг кўп учрайдиган коррупциявий хавф-хатарлар назорат тадбирларини амалга ошириш, солиқ тўлашни кечиктириш бўйича қарорлар қабул қилиш, маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳолатларини кўриб чиқиш ва бошқаларда қайд этилиши” эътироф этилган.⁸

⁵ <https://lex.uz/docs/3088008>

⁶ <https://lex.uz/docs/4355387>

⁷ “Реформы в сфере борьбы с коррупцией в странах Восточной Европы и Центральной Азии”. Отчет ОЭСР., © ОЭСР октябрь 2019 г. 548 б

⁸ “Реформы в сфере борьбы с коррупцией в странах Восточной Европы и Центральной Азии”. Отчет ОЭСР., © ОЭСР октябрь 2019 г. 245 б

Халқаро валюта жамғармасининг Ўзбекистон Республикаси бўйича 2019 йилдаги 19/129-сонли ҳисоботи юзасидан маслаҳатида таркибий ислоҳотларни устуворликларини белгилашда коррупцияга қарши кураш муҳим устувор йўналиш ҳисобланиши қайд этилган.⁹

Маълумки, коррупция иллати тарихан ўзгарувчан, салбий ижтимоий ва мураккаб ҳодиса сифатида инсоният цивилизацияси тараққиётининг дастлабки босқичларидаёқ вужудга келган.

Коррупцияга оид жиноятлар тушунчасига таъриф беришдан олдин “коррупция” атамасининг мазмунини тушуниб олиш лозим бўлади.

Этимологик жиҳатдан “коррупция” атамаси “бузилиш, пора эвазига оғдириш” деган маънони англатадиган латинча “*corruptio*” ҳамда “йўлдан урмоқ” маъносини англатадиган “*corrumpere*” сўзларидан келиб чиққан.

Европа Кенгаши томонидан 1999 йилда қабул қилинган Коррупция учун фуқаровий-ҳуқуқий жавобгарлик тўғрисидаги конвенция фуқаролик ҳуқуқи ва коррупцияни тартибга солувчи биринчи ҳамда “коррупция” тушунчасини белгиловчи ягона халқаро конвенциядир. Мазкур конвенцияда коррупцияга “пора олувчидан талаб қилинувчи мажбуриятлар ва юриш-туриш қоидаларини бажаришга тўсқинлик қилувчи ҳар қандай афзалликларни бевосита ва билвосита бериш, қабул қилиш, таклиф қилиш ёки сўрашдан иборат ҳаракатлар” сифатида таъриф берилади.¹⁰

Аксарият халқаро-ҳуқуқий ҳужжатларда, миллий ва хорижий мамлакатлар ҳуқуқшуносларининг асарларида “коррупция” тушунчасига нисбатан кенг ёндашувларга гувоҳ бўлишимиз мумкин.

Шу нуқтаи назардан ушбу вазифаларни бажариш, яъни давлат солиқ хизмати органларида коррупцияга оид жиноятларни олдини олиш юзасидан ташкилий-ҳуқуқий асосларни такомиллаштиришнинг йўналиш ва истиқболларини тадқиқ этиш долзарб ҳисобланади.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши конвенцияси. Нью-Йорк, 2004 йил. 18 б.
2. Конвенция о гражданско-правовой ответственности за коррупцию (Страсбург, 4 ноября 1999 года). <https://www.coe.int/ru/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007f58c>

⁹ Доклад МВФ по стране № 19/129 Республика Узбекистан консультации 2019 года. <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/CR/2019/Russian/1UZBRA2019004.ashx>

¹⁰ Конвенция о гражданско-правовой ответственности за коррупцию (Страсбург, 4 ноября 1999 года). <https://www.coe.int/ru/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007f58c>

<https://conferencea.org>

3. . Исмаилов Б.И., Исмаилов Б.И. «Хорижий давлатларда мансабдор шахслар активларини декларация қилиш». -Т.: Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратура Академияси. 2019 й. 62 б
4. Curbing Corruption, FISCAL MONITOR 2019 APR ©2019 International Monetary Fund. <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/fiscal-monitor/2019/April/English/text.ashx>
5. Ш.Р.Қобилов, “Коррупцияга қарши кураш: иқтисодий, маънавий-маърифий чоралари ва йўллари” монография “Ўқитувчи” НМИУ2018. 74-75 б.

